

Oponentský posudek disertační práce

Autor DP: **RNDr. Zdeněk Kučera**
Téma: **Principy a problémy geografického studia krajiny**

Vysoká škola: **Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta,
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje**
Školitel: **RNDr. Pavel Chromý, PhD.**
Rok: **2010**

Popis práce

Předložená disertační práce má 202 s., což vzhledem ke zvolenému tématu a zejména jeho uchopení nepovažuji za rozsah nadměrný. Vlastního textu je 164 s., v něm je 35 obrázků (většinou přebraných schémat, často autorem upravených), doplněných dvaceti tabulkami. Práce je vedle úvodu a závěru členěna do čtyř kapitol, z nich každá pak do 2 až 3 sub-kapitol. K textu je připojen rozsáhlý seznam literatury, na kterou autor v textu většinou odkazuje. I ten má svůj přínos, nejen pro autora samého v jeho dalším výzkumu, ale i pro ostatní badatele. Příznačné je, že Z. Kučera vychází téměř výhradně z literatury, neboť seznam internetových zdrojů má jen sedm položek. Orientaci v seznamu literatury by ulehčilo jeho vnitřní členění, např. aspoň na tituly knižní, časopisecké, možná i tematické bloky. Zdůrazním i níže, že právě rozsah literatury, kterou musel Z. Kučera prostudovat, je vzhledem k jeho věku, resp. dosavadní praxi, úctyhodný. Byl k tomu nucen i volbou a vymezením tématu své práce. Jisté omezení výběru literatury je dáno i tím, že převažuje literatura vydaná v angličtině, tudíž práce zpracované nebo vydané v anglosaských zemích. Pokud jde o práce vydané ve francouzštině, resp. v ruštině, autor byl závislý jen na jejich případných překladech do angličtiny, tento problém se netýkal němčiny.

Výběr tématu a splnění cíle

Klady:

Dosud se na naší katedře zkoumala krajina zejména jako objekt zájmu dlouhodobého výzkumu LUC. Oceňuji proto autorovu volbu tématu, problematiky jeho disertační práce. Zvolil si ovšem metodologicky a teoreticky velmi náročné téma, mající snad i transdisciplinární charakter. Jeho cílem je komparace různých pojetí krajiny v geografii a příbuzných oborech a disciplínách, o jejíž souhrnnou definici se v závěru práce pokouší.

Ústředním tématem DP je diskuse role geografie ve výzkumu krajiny založená na rozsáhlé heuristice, rozboru a diskusi literatury. I přesto, že se v pre-graduálním studiu Z. Kučera zabýval především sídelním systémem, resp. problematikou zanikání sídel, jeho zdůvodnění výběru tématu této disertace je přesvědčivé a zdůvodněné. Ocenění si zaslouží jeho odvaha, s kterou se do zpracování takového tématu pustil a neběžná píle a vytrvalost, již při tom projevoval.

Z. Kučera naložil tak sobě velký úkol: dlužno však zdůraznit, že přes všechna úskalí dokázal nalézt vhodnou strukturu práce, což nebylo v tomto případě snadné, a přes některé odbočky sledovat hlavní linii heuristiky literatury a její diskuse a dospěl k řadě přínosných a další diskusi podněcujících hodnocení, která převažují nad někdy příliš jednoznačným soudy. Řekl bych, že ve svých soudech o jiných zjištěních a tvrzeních je spíše zdrženlivý a nedává až tak najevo, že „jeho pravda“ je ta jediná: na str. 125 tudíž uvádí: „Bez vnitřní sebekritiky nemůžeme porozumět tomu proč „naše“ krajina není ta jediná správná“. Textem DP se vine jeho až zarputilé zaujetí tématem, systematické hledání nových poznatků, provázené nevšední pílí. Z textu práce je zjevná soustavná snaha o kladení otázek a hledání odpovědí.

Vycházím z toho, že Z. Kučera je vzděláním a svým směřováním humánní geograf a tudíž jeho přístup je na rozdíl od např. fyzických geografů, krajinných ekologů, teoretiků vědy nutně jiný, což je předností posuzované práce. V diskusi a hodnocení přírodovědných disciplín by však měl být právě proto opatrnější. Do jisté míry supluje jiné: kolik máme na

naší sekci fyzických geografů, kteří si otázky kladené Kučerou rovněž kladou a publikují o nich?

Nedostatky:

Nemohu se zbavit dojmu, že si Zdeněk Kučera „uřízl příliš velký krajíc chleba“ v relaci nejen k účelu své disertace, ale i k času, který dosud měl k dispozici k soustavnému studiu zkoumané problematiky. Nemohl přečíst „všechno“, už jen pro značně široký záběr řady disciplín či oborů, zabývajících se více či méně v různých souvislostech krajiny, jako např. obecná teorie geografie, kulturní geografie, fyzická geografie, historická geografie, krajinná ekologie, dějiny geografie, historiografie. Zde je namístě ocenit jeho odvahu nezpracovat disertaci podle zaběhlých a osvědčených metod tematicky „využitelnou ve společenské praxi“, nýbrž „jít na vratké pole diskuse a kritického myšlení“ o abstraktních problémech.

Myslím, že se měl soustředit v typu práce disertační na kulturní geografii a historickou geografii a výzkum jejich konceptů a přístupů ke studiu krajiny a jejího vlivu jako přírodní hybné síly, která ve vzájemné interakci se společenskými hybnými silami (chcete-li faktory) krajinu mění v socio-přírodní systém, jehož nedílnou součástí se stal člověk, resp. lidská společnost. To by mohlo výrazně přispět k teoreticko-metodologickým východiskům výzkumu krajinných změn u nás zatím zúžených na hodnocení a interpretaci proměn ve využití ploch, tedy krajiny.

Struktura práce je logická, avšak zejména 4. kap. „Znaky krajiny v kontextu geografie“ by prospělo podrobnější členění. Takto je text práce místy dosti hutný až nepřehledný.

Použité metody

Klady:

Hlavním metodou práce je heuristika relevantní literatury, její kritický rozbor, komparace a diskuse jednotlivých přístupů. Souhrnně řečeno, klíčovou metodou posuzované práce je diskuze, a to diskuze kritická.

Některé autorovy soudy se jeví až příliš rigorózní či vyhraněné. Tento dojem však sám oslabuje v důležité sub-kap. 4.2., v níž si klade otázku, zda jsou odlišné přístupy ke krajině a jejímu výzkumu nutně v protikladu. Konstatuje totiž, že „Žádná definice tak není absolutně správná (ostatně proto je třeba je srovnávat a diskutovat), ale přece ani špatná, dokud plní právě svůj účel. Nejvíce nedorozumění vzniká především z nepochopení právě tohoto faktu. Zároveň to také znamená, že pokud v této práci nabízím jakoukoli definici krajiny (dotaz L.J. = tj. svou ?), je správná jen pro mne a jako taková je otevřená diskusi a případným změnám“ (s. 116, podtrhl Z.K.). Zpracování nejdůležitější části práce, závěru, by zřejmě usnadnilo a jeho obsah zkvalitnilo - zpřehlednilo, kdyby každá kapitola byla uzavřena dílčím shrnutím jako podkladem k výběru pasáží náležejících do závěru hlavního.

Nedostatky:

Zmínku zasluhující nedostatky jsem v práci nenašel. Lze snad vytknout, že DP obsahuje málo schémat zpracovaných autorem, pokud by jich bylo více, zpřehlednily by myšlenky vyjádřené v hutném textu. Pokud autor neexcerpoval, resp. necituje veškerou literaturu uvedenou v jejím seznamu, měla by být tato zařazena spíše do zvláštního seznamu tzv. doporučené (tematiky se také týkající) literatury. V zásadě to považují za pozitivní záležitost, autor tím nabízí pomocnou ruku začínajícím badatelům.

Dosažené výsledky

Domnívám se, že nemáme k dispozici tematicky i hloubkou zpracování takovou práci v albertovské historické geografii a vůbec sociální geografii – v tom vidím její hlavní přínos. Jde tu vskutku o pionýrský počín, Z. Kučera napsal „esej“, literární útvar, jež je v anglo-americké geografii častou formou disertační práce. Kučerova práce je výzvou především pro kulturní a historickou geografii, avšak i environmentální dějiny, tj. prohloubit teoretická studia a přistupovat k objektům a předmětu svého výzkumu vskutku „holisticky“. Teoreticko-metodologický objekt i předmět posuzované DP jsou obsáhlejší než v jiných DP.

Nejvýznamnějším výsledkem této disertace je ucelený přehled a diskuse myšlenek rozsáhlého souboru literatury z řady více či méně souvisejících disciplín, jež se stýkají či setkávají a prolínají nad tématem krajiny. Proto jsem přesvědčen, že by DP Z. Kučery po jistém propracování, včetně zkrácení, mohla posloužit jako vš. učebnice typu knih např. Holt-Jensena, Butlina a Bakera.

Doporučuji, aby Z. Kučera v diskusi odpověděl na tyto otázky?

1. K čemu tuto práci vlastně psal a jak její tvorba ovlivnila jeho četné empirické výzkumy, pojednané v řadě jím publikovaných prací a naopak?
2. Co by jeho DP mohl vytknout fyzický geograf a krajinný ekolog z hlediska své reflexe jeho podstaty přínosu humánní geografie studiu krajiny?
3. Jaký předpokládá další vývoj v řešení problematiky, kam bude směřovat, pokládá svůj přístup za reálný či prosaditelný?
4. Mohl by se pokusit o predikci předmětové orientace ve výzkumu krajiny, bude se podle jeho názoru například zabývat přednostně řešením věcných problémů, nebo postmoderními „řádoby vysoce teoretickými“ diskusemi?

Formální úprava

Po formální stránce je tato disertační práce zpracována pečlivě a má odpovídající úroveň. Překlepy a chyby se v textu prakticky nevyskytují. Styl textu je velmi dobrý a čtivý, což je patrně odrazem Kučerovy bohaté publikační činnosti. Literatura je citovaná v souladu s běžnými normami pro citování pramenů. Použití poznámek pod čarou považuji za vhodné, autor s nimi neplýtvá. Slouží také citování výpisků uvedených v textu v češtině v jazyku originálu. Myslím, že je již na čase, citovat aspoň anglickou literaturu v textu v jazyce originálu. Dosavadní praxi zřejmě přinesla historiografie středověku, kdy překlady latinských pramenů se mohou podstatně lišit.

Závěr

Troufám si tvrdit, že tato práce je dobrým východiskem k dlouhodobému studiu krajiny a literatury nejen z oborů dosud aspoň dílem nahlédnutých, ale i dalších: teorie a metodologie vědy, filozofie, environmentálních dějin, jež umožní v budoucnu zpracovat důkladnou a koncizní syntézu k tématu formulovaném v názvu této disertace

Předložená práce prokazuje, že její autor je schopen a připraven kvalitně vědecky pracovat, postupně růst a směřovat do specializace teorie historické a kulturní geografie, kterou v potřebném rozsahu a propracovanosti postrádáme. Vše se děje, existuje v čase a prostoru, v jejich vzájemné dialektické vazbě či interakci – ta je „hybnou silou“ trvale se měnící geografické organizace společnosti a jejího prostoru. Oba objekty, avšak i faktory, jakož i předmět, by měly být v ohnisku historicko-geografického a ovšem geografického (ovšem holistického) výzkumu. Myslím, že tímto směrem, možná povědomě, Z. Kučera přemýšlel při formulování výzkumných otázek a cílů své disertace. Věřím, že si je vědom, že je teprve na začátku cesty. Předložená disertace je i tak významným příspěvkem geografického poznání. Proto disertační práci Zdeňka Kučery vřele doporučuji přijmout k obhajobě.

V Praze dne 14. června 2010

Doc. RNDr. Leoš Jeleček, CSc.
oponent
PřF UK v Praze, KSGRR